

Acésta fóia ese
cate 3 cóle pe luna
si costa 2 fiorini v. a.
pentru membrii aso-
ciatiunei, éra pentru
nemembrii 3 fr.
Pentru strainatate
1 galbennu cu porto
postei.

TRANSILVANI'A.

Abonamentul se
face numai pe cate
1 anu intregu.
Se abonédia la Comi-
tetulu asociatiunei in
Sibiiu, séu prin posta
séu prin domni co-
lectori.

Fóia Asociatiunei transilvane pentru literatur'a romana
si cultur'a poporului romanu.

Nr. 10.

Brasiovu 15. Maiu 1874.

Anulu VII.

S u m a r i u : Studiu asupra dialectului macedo-romanu paralelu cu celu daco-romanu. (Urmare.) — Propagarea de ura nationale prin B. Orbán. (Fine.) — Carti militare traduse dein nemtiesce dela 1870 incóce. — Colectiune de diplome istorice transilvane. (Urmare.) — Procesu verbale.

Studiu asupra dialectului macedo-romanu paralelu cu celu daco-romanu.

(Urmare.)

V. Numele susstantivu. In privinti'a Susstantivului trecemu preste faptulu, cà la m-romani une sustantive se termina in u, precandu la noi acelesi se tienu mai corectu de declinatiunea III., p. e. pescu, siórecu, in locu de: pesce, siorece. Trecemu si preste acea impregiurare, cà dinsii posedu si unele sufise peculiari derivative de numene, câte odata straine, turcesci, grece, scl. p. e. socilia, fratilia d-r. societate, fratietate; sapunjà, cafejà cu terminatiune turcésca, d-r. sapunariu, cafejariu; éra femininele de la atari: supunjónia, cafejónia, s. a. Vomu se facemu oserbàrile nóstre mai vertosu numai in respectulu articularei numenelui, alu declinatiunei in generale, si specialmente alu casuriloru declinationali unulu câte unulu.

a) Ce se tiene de articularea numenelui, mai repetîmu in privinti'a numeneloru terminate in u, cà acest'a de e precesu de orisícari dóue séu mai multe cosunanti, se rostesse totdeun'a intregu; in care casu adaugandu-i-se articlulu lu, u finale alu articlului, éra nu alu numelui, remane diumatatitu, v.-s.-d. procedur'a formaria-gramaticale in casulu memoratu e intogmai cà in dialectulu cisdanubianu, p. e. domnú, domnúlu. Deincontra u, si in plur. i finale, fiendu precesu numai de una cosunatória, se elide sí unulu si altulu la adaugerea articlului, p. e. fetioru-lu, lupu-lu, pescu-lu, plur. fetiori-li, lupu-li, pesci-li, (dî: fetior'lu, lup'lu, pesc'lu, fetior'li, lup'li, pes-c'li); unde oserba, cà in pesc'li guturalea c remane totu guturale, cásicumu numele respectivu nece n'ar fi facutu numeru plurale cu i.

Nu mai pucinu remarcabile e, ca pre candu numenele proprie masc. in u dialectulu romanu cisdanubianu le usita mai preste totu fóra articlu, pre atunci m-romanii si acestor'a, cà si celoru terminate in alta vocale si cà si celoru feminine, le acatia articlulu; anume candu una persóna are numai unu nume, acest'a se articulédia totdeun'a, candu inse are dóue ori mai multe numene, articlulu se pune celu pucinu la celu dein urma. Se dàmú câteva esemple totu dein Boiadgi: Socratulu vidiund Alcibi-

adlu, iu se alavdá cu averea a lui, li aduse una charta; Anacsagorlu cando li dederu tru scire, cà morí filiu su; Scipiu Emiliulu fece Roma unu judeciu tru aducere aminte, d-rom. Emiliu Scipione fece in Rom'a una judecata demna de aducere aminte; Pavlu Emiliulu, consulu alu Rome-li, se dispartí di muliere sa; Plutarculu ne spune; Augustulu, mare invetiator'lu a basierica-li scl.

b) Incàtu pentru declinatiunea numeneloru, esista una desclinire pré insemnata. Une numene adeca, atâtu sustantive càtu si ajective, nu ne aréta terminatiuni de casuri, ci numai de numeru, cumu vedemu la nóue-latinele dein apusu. Est-modu dialectulu acest'a facia cu celu d-romanu ar aretá una progresare intru tocirea si asemenarea casuriloru. Se fia óre ast'a efectulu mai marei inriurintie provenitórie dein vecinatatea italianei? Cercetàri ulterioari voru trebui se constate lucrulu.

In clasea numeneloru dein vorba vinu inainte de tote numenelê femeiesci terminate in e, cari se declina: num. acus. adunarea, gen. dat. adunare-li, e finale inainte de articlulu genitivului si dativului rostindu-se, cumu scimu, cu fórté mare curundétia cá i scurtu, dara a in silab'a precedente remanendu cu sunetu chiaru. Dein contra in numeralu plurale: adunari-le, adunari-loru, i pronunsiandu-se fórté rapede si disparendu mai de totu, lasandu totusi urme de influinti'a sa asupr'a lui a dein silab'a precedente.

Inca mai remarcabili suntu asia numitele numene apocopate de decl. I. Aceste m-romanii tóte, ori mai tóte, le pronuncia cu terminatiunea éo séu eao, nu cá noi d-romanii cu ea séu é, p. e. stéo, maséo, cu articlu: stéo-a, maséo-a, chiaru precumu scrie si ortograf'a nóstra vechia basericésca. Si marturimu, cà acest'a dein mai multe puncte-de-vedere ni-se pare mai recomandabile, decàtu a díce si scrie: particea, particeua ori particeaua.*) Un'a cà dupa regulele fonetice-ortografice ale limbei, in scrierea cipariana s'ar poté lesne rostí accentuatu

*) Cipariu Gramatic'a limb. rom., Bucuresci 1870, la declinat. gener.

in exemplulu produsu i dein silab'a penultima: particéa, cá suírea, adunárea scl.; la dein contra ar trebui se scriamu particé, cumu recomandase repausatulu Gabriele Munteanu.*) De acestu inconveniente inse scapámu usioru, scriendu acestu soiú de nume cu o in fine, care totodata sî mai lesne se contopescé in limba-ne cu a (articlulu fem.) in diftongu, de cumu nu se contopescé mai nececandu u si a, sî care cu una cale ar mai inmultî acea vocale sonóra, atátu de impucinata in limb'a nóstra, cea ce dóra n'ar fi temeiu de desconsiderátu. Apoi etimologi'a romana nu stá necedecumu in contr'a acestui o, pre care-lu mai avemu prefacutu dein silab'a la, anume in relativulu fem., p. e. o bate, in locu de: la bate, cá sî lu-bate sî in plur. fem. le bate; totu camu asiá credemu cá se scaimbá silab'a la dein ste-la in steo.

Ci aceste fia díse cá între parentesi. Acum se ne întórcemu la declinarea astei plasi de numene. Ele se declina in dialectulu m-romanu: num. acus. sté-o-a, gen. dat. a sté-o-li, éra nu a stel-li, cumu ar trebui se fia atunci, candu sî numele in-susi s'ar inflectá cesi-cevasi sî dupa casuri. Terminatiuni numerice inse posedu sî aceste numene, de-órace multariulu lu-facu: stel'le, stel'loru (adeca: stele-le, stele-loru, cá in d.-r.) In respectulu însusítatei dein vorba, gramaticulu nostru I. Macsimu pare a fi petruncu sî recunoscutu mai bine decátu Boiadgi firea aceluí díalectu romanescu.

c) De considerámu mai departe casurile singurite, dámu peste peculiaritáti sî mai batutórie la ochi. Anume in privinti'a genitivuluí e de insemnatu, cá standu dóue sustantive in reportu de regime sî aternare unulu dela altulu, prepusatiunea genitivale a, contra usului d.-rom., se pastrédia sî atunci, candu numele precedente e já articulatu, p. e. ospeti-li a lui; starea a liei; mare invetiator'lu a basierica-li; lasarea a sangelui va se ve ajuta.

Dativulu in nóue-latinele dein ocidente, cumu se sci, se formédia cu ajutoriulu prepusetiunei casuali a. Curiosu! acestu a sî in limb'a m-romana e asísiderea semnu alu dativuluí, semnu atátu de neclatitu, cátu nu se omite neceodata, p. e. me plecu a demandatiune-li a vóstrei; se pare a om'lui; dà a mica-li soru tai, d.-r. dà micei sororei tale.**)

Ce vomu dícere apoi de acusativulu m-romanu, care atátu la sustantive proprie sî neproprie, cátu sî la ajective, ba sî la pronumene, inca pana in díu'a de adi se usita fóra prepusetiunea pre?! P. e. veglitória, petrece cineva si cliama chirurgulu, d.-r. tramite pre cineva si chiama chirurgulu; puli-li canta cu lavdare facator'lu a loru si discépta si noi, d.-r. descépta si pre

noi.*) Intru adevéru acusativulu chiar in starea presinte a limbei romane este de totu interesante pentru a oserbá modulu, in care se operédia in cutare limba permutarea terminatiuniloru flesionali si cu tempu sustituierea loru prin alte medie aretatórie de reporturile casuali. E sciutu adeca, cá in d-roman'a cisdunaréna asta-di acusativulu numeneloru proprie si alu pronumeneloru poftesce nesmintitu prepusetiune, pre inainte-si, precandu numenele comunu lu forma ori numai cu pre, ori numai cu articlulu. Totu asia prepusetiunea la incepe a face concurentia terminatiunei articulari lui, ei, intru formarea dativuluí; p. e. dícemu adi dà copiluluí si dà la copilu.

Ce demustra acést'a? Ce alt'a se demustre, dupa opiniunea nóstra, decátu acea, cá articlulu esprimendu originalminte repórte de casuri, geniulu limbei cu tempu lu-considera de neaptu séu nu destulu de aptu spre acést'a, si deci dein stremurulu dupa mai mare chietate se adopera incetu pre incetu a-lu sustituf prin alte cuventiéle mai ponderóse si mai nedependenti, adeca prin prepusetiuni. — Alteumu limbele nóue-latine ocidentali inca facu acusativulu numai cu ajutoriulu articluluí; se exceptiunedia limbele nóue-lat. dein peninsul'a Pireniloru, cari inaintea acusativuluí numeneloru de persóne de regula mai ieau si prepusetiunea á, p. e. isp. espera á mi hermano, d.-r. ascépta pre frate-mio.

Ajungundu la vocativu ne luámu libertate de a trage atentiunea literatoriloru nostri la un'a dein cele mai nelogice forme gramaticali, care se incuibá in limb'a d-romana dein tempurile mai nóue. Ast'a e formarea vocativuluí numeneloru masc. de decl. II. cu articlulu le. Nemica mai nelogicu! Pentru cá ce este articlulu? Este pronumele aretatoriu de persón'a a trei-a, ille. Si cátra cine se inderépta vocativulu? Totdén'a catra persón'a a dóu'a. — Cade asia dara inainte de tóte acea opiniune, cá vocativulu sing. determinatu (prin articlu) alu numeneloru fem. de decl. I. se formédia cu articlulu o conversu dein (articlulu) a alu numenativuluí**), cáce vocativulu nu prin articlulu pronumemale de pers. 3 se determina, ci prin insasi natur'a sa interna, cá pers. 2 agraita, cá alocutiune indereptata nemediatu cátra una persona ori cátra una fientia personificata.

Ce urmédia dein cele díse se facemu? Acea, cá se ne reintornámu, pre cátu se póte, la form'a antica a vocativuluí dein cártile vechie romanesci, care tot-odata de cele mai multe ori coincide cu vocativulu m-romanu. In acestu díalectu adeca vocativulu numeneloru de decl. I. si III: fem. si masc. nu e alta, decátu numele nearticulatu, intocmai: cumu luformédia in cea mai mare parte si romanii cisdanubiani; éra la numele de decl. II. elu: se face parte prin permutarea vocalei finali u in e, precumu la

*) Gabr. Munteanu Gramat. rom., Brasiovu 1860, p. 18 s. a.
**) Boiadgi o. c. pag. 156; 160, 173,

*) Boiadgi o. c. pag. 156, 160, 173.
**) Cipariu Gram. limb. rom., Bucuresci 1870, pag. 191.

mai tóte numenele insufletíte s'eu personificate si la adiectivele calitative, parte simplaminte prin form'a nearticulata a numelui, p. e. o Ddieu, o omu, o turcu; tute le ai, córbe; bine venisi, dómne vindecatórie, lat. domine medice; éra in anticele monumente literarie d-romane: fii, lasatí-se pecatele, lat. fili, dimittuntur tibi peccata; sócie, (lat. socie), nu facu tie nedereptate; luat'am a minte, o Ddieu; veniti, fii, si ascultati mine, scl.)*

Ci la vocativulu limbei romane ocaasionalmente ne vomu reintorná mai pre largu.

Clusiu, 1874. Dr. Gregoriu Silasi.

(Va urma.)

Propagarea de ura nationale prin B. Orbán.

(Fine.)

Orbán se folosese si de histori'a aniloru 1848—49 spre a insulta pe romani cá si pe sasi. Acea historia inse, asia precumu o a scrisu elu, vermuesce de legiunulu minciuniloru, de susu pana diosu. si este unu adeveratu punctu de honóre pentru densulu, cá se si-o declare de simpla maculatura. Atâtea minciuni tiparite negru pe albu si aruncate de inaintea lectoriloru, intre carii se mai afla multe mii in viétia, carii au participatu la evenimente, s'eu celu pucinu le-au vediutu cu ochii loru si marturisescu de ele, s'au mai vediutu numai la faimosulu baronu Münchhausen alu nemtiloru; dara acela inca i a mintitu dein siaga, cu scopu de a distrage pe ómeni si a 'i face se ridia. Totu Brasiovulu scie de ex., cá in batali'a dein strimtórea dela Temesiu, intemplantu in Iuniu 1849 au caditu morti 81, di optudieci si unulu de rusi, éra óstea revolutionaria ungaro-secuiesca a fostu luata la fuga si comandantele Kiss a caditu in prinsóre; dupa Orbán inse, incependu dela schitul Predealu pe 1 miliariu de locu pana in Temesiulu de diosu totu tienutulu acela ar fi fostu coperitu de cadavre rusesci. Sciu éra si cu totii, cá la duoe dile dupa aceea, bombardarea fortaretiei dela Brasiovu a duratu in una singura di, dela 10 óre demanétia pana la 4 óre d. am., in care tempu e coprinse si ór'a in care au mersu si au venitu parlamentari, dupa care insurgentii s'au si supusu, dandu fortaretia si arme in potestatea muscaliloru; numai in fantasi'a lui Orbán bombardarea durase pana a trei'a di, muscalii se incercasera se ia cetatiu'a cu asaltu, dara dealulu ei fu coperitu cu sute de cadavre, si ungurii s'au supusu numai dupace le-a lipsitu mu-

*) V. Cipariu Princip. de limb. pag. 125. — De dicemu inca si adi: pré inaltiate dómne, pré illustre dómne episcópe scl., e unu lucru necalificabile a te sfi se tituledi una persóna mai inferióre totu asiá: onorate dómne, s'eu baremi: onorate domine, care inca totu e mai bine si mai logicu, decâtu onorate domnu-le!

nitiunea cu totulu. Nimicu dein tóte acestea. Dein rusi n'au picatu in acea di nici-unulu; numai la unu locotenente i s'a luatu unu pitioru si dela artilleria s'au omoritu duoi cai. Atáta totu. De altu-mentrea Orbán totu in acelu spiritu alu minciunei descrie si alte fapte bellice mai vechi, éra pe unde are a face cu victoriele romaniloru portate asupra magiariloru, de ex. prin Michaiu, Radu Sierbanu s. a., pe romani ii descrie preste totu de poltronii cei mai miserabili, carii ar fi taliat'o la fuga, dara apoi aru fi alergatu câte una s'eu duoe mii de serbi in ajutoriulu loru, si acestia pucini serbi aru fi batutu pe multele mii de unguri. Éca, asia se scrie histori'a pe la noi. Scopulu este invederatu; elu inse nu se va ajunge.

Orbán numesce selbatecu nu numai pe intregu poporulu romanescu, dara si pe domnitorii loru. Asia dela pag. 335 inainte, unde se incerca se descria batali'a cea memorabila dein 17. Iuliu 1603, dice omenosului Radu-voda „om selbatecu.“ La pag. 358 pune pe romani in cathegori'a mongoliloru, cumaniiloru, pacinatiloru, turciloru, tatariloru, ii descrie de fórté barbari si crudi, adaoge inse, cá de cátu acestiá sunt si mai barbari — austriacii, armat'a austriaca si cea rusésca*). Frumóse complimente, demne de unu secuuiu.

Orbán a caletoritu si in tienutulu Branului, cumu si pe la Zernesci, unde a vediutu fabric'a de papiru, o au admiratu, luatu in photogramu mare, si apoi xilografita o a pusu si descriu la pag. 391, éra la pag. 394 ocupanduse de locuitorii dela Zernesci si dein ambele comune Tohanu, locuite numai de romani, afla si descopere lumei, cá dieu acei romani nu sunt romani, ci secui valachisati, pentrucá, vedi dta, prea semena cu secuui. Vechimea acestoru comune romanesci nu o póte nega, pentrucá documentele vechi despre existenti'a loru nu se mai potu ascunde si nullifica. Diplomele imperatului Sigismundu dein anii 1394 et 1395; actulu comitelui Nadasdi dela a. 1409, celu dela 1500 si altele mai multe vorbescu prea limpede. Asia dara ce se faca Orbán? se sustiena absurditatea, cá acei romani au fostu secui. Totu asia la pag. 410 in locuitorii dela Tientiari, comuna stravechia, curatu romanésca, vede éra si numai secui valachisati, cu ajutoriulu catholicismului. si prin tirani'a boieriloru aruncati in sinulu „nationalitatiei sclaviloru, care in Transilvani'a fusese cea romanésca.“ Dein cinci milióne magiari curati locuitori in Ungari'a si in Transilvani'a, au fostu pana in a. 1848 circa 400 de mii de suflete nascute dein classea privilegiata; celu multu 300 de mii profesionisti, literati, functionari, secui liberi etc; toti ceilalti, magiari, adeca 4 milióne si vreo 300 de mii,

*) Hisz ott harczoltak őseink a mongollal, kunnal, besenyőkkel, török-tatókkal, oláhokkal, az ezen keleti barbarokat jóval tulzárnyaló nyugati barbárokkal: Ausztriának Európa söpredékéből toborzott bérenczeivel, s végre a legujjabb időben észak barbárjaival.

adeca poporulu, au fostu sclavi, iobagi, robi ai aristocratiei celei compuse dein tóte nationalitatile. Acestu Orbán isi bate jocu de popóra, cumu isi batuse talchariulu de pre cruce de Isusu Christosu.

La pag. 405 ii pare fórte reu, cà romanii se inmultiescu in tíera cá furnicele, si apoi uitandu cu totulu de injuraturele vomite asupra sasiloru, se adresia càtra ei dicèndu-le: Hei, mei sasiloru, luati-ve sam'a ce faceti; remaneti pe langa vechi'a uniune cu noi, cu magiario-secuui.

Pre candu ni se urise de a mai face recensiuine la nenumeratele falsificari historice commisse de br. Blas. Orbán, éca vene un'a auctoritate per eminentiam magiara, cá se'i smulga masc'a, se'lu dea de omulu celu mai minciunosu, se'i nimicéscá tóta umbr'a de creditu, pe care o ar fi mai avutu celu pucinu la ai sei, si se ni'lu presente cá pe unu omu corruptu. Orbán adeca irrità fórte multu pe famili'a comitiloru Teleki prin un'a interpellatiune facuta la dieta in caus'a bibliotecei telekiane dela Osiorheiu si a venituriloru aceleias. Cei interessati la lucrulu acest'a detersa lui Orbán respunsuri in câteva diarie, cumu P. Napló, Reform, M. Polgár si in diariulu guvernementale „Kelet“ (Orientele) dela Clusiu, prin unu articlu de fondu publicatu in Nr. 73 dein 31 Martiu 1874. Curatu se dice in acelu articlu, cà Orbán este unu falsificatoriu de historia si calumniatoriu minciunosu. Acestu veridictu alu celoru de un'a origine cu Orbán, ne şcutesce asta-data pe noi de recensiuine si respectivé aparare ulterióra a adeverului bajocoritu. Ce pecatu de 15—20 de mii aruncate in balta pe siese volume vermuitórie de minciuni!*)

Br. Orbán mai cautà ocasiuni de a'si bate jocu de natiunea romana, de a o innegrí si calumniá inca si in alte parti ale cartiei sale, éra mai anume in vol. V., unde se ocupa cu descrierea regiunei Ariensiului; noi inse distrasi fiendu de alte ocupatiuni literarie, ne despartimu de elu, lasandu totu-odata altoru consoci honóra de a continua cu apararea natiunei in contr'a nenumeratelor invecitive si atacuri, la care suntemu expusi cu atátu mai multu, cu càtu

*) Pentru cei carii cunoscú limb'a magiara, reproducemu aici numai duoe aliniate dein susu citatulu articlu de fondu; acelea sunt:

Untig hozzá vagyunk ugyan szoktatva, hogy midőn b. Orbán Balázs akár mint történet-író, akár mint népboldogító politikus felszólal, vagy a kongó phrasisok üres birodalmába, vagy az idiotismusig menő tulhajtásokig téved, de azt még tőle sem vártuk volna, hogy a ferdítés, valótlanság, mások becsületének könnyelmű megtámadása terén odáig mehessen, mint a fenjelzett interpellatióban tette.

És történik mindez a magyar nemzet képviselőházában, a közvélemény legfelső fórumának színe előtt. Ott, hol a törvénynek, a nemzeti becsületnek, a közérkölciségnek megtestesülést kellene nyernie — ott támadtatnak meg egyesek és morális testületek becsületükben, ott illetetnek rágalmakkal, oly ember részéről, a ki hallott ugyan valami szélfuvást, de azt sem tudja „honnán jó és hova megyen.“

ne incordamu poterile pentru recastigarea culturai si a libertatii.

Pre candu constatamu existenti'a susu atenseloru opiniuni a le publicistiloru magiari despre caracterulu desu numitului baronu secuiescu, suntemu departat de a ne face illusiuni, cá si cumu acelea s'aru fi publicatu pentru ochisiorii nostri. Nici cá dein siaga asia ceva. Tooma dein contra, suntemu convinsi pe de plenu, atátu dein totu trecutulu natiunei, càtu si dein experienti'a nóstra personale de 1/2 secolu, cà oricându e vorba de insultele aruncate prin ómeni cá br. Orbán cu profusiune in faci'a natiunei romane, acilea, in acestu punctu, tóte diariele magiare, tóte, mici cu mari, se afla in deplinu accordu cu densulu. Celu pucinu noi, carii citimu mai multe diarie in limb'a loru, nu cunóscemu nici unulu, carele se fia aflu cu cale de a dice lui O. macaru unele cá aceste: Mei Orbane, ai mersu prea de parte; insultandu cu atáta impertinentia si inversiunare, irriti spiritele, destepti cugete de vindicta, abati si respingi totu mai multu pe poporulu romanescu de pe calea impaciuirei. Tu scii bene, cà ur'a nóstra nu se incepe numai cu anulu 1848 si nici cu anulu 1784, ci ea este secularia, trecuta in sangele si in meduv'a loru, cá si in sangele nostru si in meduv'a óseloru nóstre, o amu supt'o fiacare dein noi cu tieti'a mamei nóstre; ea este intensiva, cá si flacar'a de stejariu. Déca nu ajutamú cu nimicu pe acestu poporu tiranitu in cursu de seculi, incái se'lu crutiamu de insultele si sarcasmele nóstre. Vedi tu bene, cà protoparentii nostrii au cercatu in cursu de optu sute de ani tóte midiolócele, s'au confederatu adesea cu nemtii si cu polonii, cá se omóre pe poporulu romanescu, si totu nu l'au potutu omori.“

Unu limbagiu cá acesta, demnu de ómeni carii si cunoscú peccatele, n'amu vediutu scriendu-se, nu amu auditu nici vorbindu-se nicairi intre magiari. Amu vediutu inse cuventulu de „fratietate“ pusu cá masca, apoiu luatú in risu si bajocoritu in modu criminalé.

Dein acestea si alte cause cunoscute noue toturorú, avemu dreptu se tragemu conclusiunea, cà tóta urgi'a si bajocurele aruncate de Orbán asupra romaniloru s'au intemplatú dupa unu planu precugetatu, stabilitu dein consiliulu mai multoru compatrioti, carii nutrescu vechile simtiemente de hostilitate. Id proprium est ingenii humani, odisse quem laesis (Tacitus).*)

*) Pentru cei carii se voru interessa si mai de aprópe cá se cunósca scrierile baronului Orbán, le aratamu aici cu pretiurile loru.

A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismeii szempontból.

I. kötet: Udvarhelyszék. Negyedrészt 242 lap (31 iv) 7 ön-állós és 73 szövegképpel. Ára füzött példány	4 fl.
II. kötet: Csíkszék	3 „
III. k.: Háromszék	4 „
IV. k.: Marosszék	4 „

Carti militare traduse dein nemtiesce dela 1870 încóce.

Dupa-ce vediuramu jargonulu romanescu dein tempulu systhemei absolutistice, ne simtimu óresicumu consolati, cà in fine, dupa multe intrebari ce facuramu, amu datu si preste unele traductiuni, care nu potu avé pretensiunea de a fi perfecte, dara sunt, cu exceptiune de una, mai bune, decâtu totu ce se vediuise înainte de aceea tradusu dein literatur'a militaria nemtiésca in limb'a nóstra cea daco-romana. Acestea traductiuni s'au publicatu numai dela 1870 încóce.

Strimtululu spatiu ce ne stà la dispositiune, nu sufere cà se ne lasamu in recenziunea fiacareia dein aceste traductiuni si se apretiemu valórea loru pe largu una câte una; le vomu face inse cunoscute aici dupa titlurile loru, marginindu-ne dein partea nóstra numai la pucine reflexiuni. Se fia inse bene intielesu: noi nu ne ocupamu aici de artea militaria, ci numai de limb'a ei.

„Regulamentu de instruire pentru trupele pedéstre cesaro-regesci. Viena. Tiparit in tipografia c. r. de curte si stat 1870*.“ 8° micu, tipariu garmond, ici-colea ilustratiuni; pag. 232. Ortografi'a intocma cà ceea ce vedemu in titlulu decopiatu acile, éra dela multimea eroriloru de tipariu facemu abstractiune.

Cartea se compune dein siese capete si 82 §§-i. Frundiarindu prin trens'a, ne-a batutu prea multu la ochi, cà traductiunea unei parti nu semena cu ceealalta. Cercetandu mai de aprópe, amu trebuitu se ne convingemu, cà acésta carte avuse trei, séu si patru traductori, si inca asia, cà ei candu au tradusu, nu au potutu se fia in aceeași garnisóna, pentru cà se se cointieléga incai asupra terminologiei, déca nu si asupra modului traducerei. Cine ar crede inse, cà ddni traductori n'au commissu acea secatura de buna volia, ci cà asia li s'a comandatu de càtra auctoritatile superiori, cà se traduca câte unu oficiu dein regimente diverse, fia-care dela pagin'a cutare pàna la ceealalta. Dela pag. 94 pàna 148 lipsesce

V. k.: Aranyosszék, Radnoth, Marosujvár, Gyéres és Tó-roczkó vidékével	4	„
VI. k.: A Barczaság, 452 lap (56 1/2 iv)	5	„
	24	fl.

Acestu Orbán a publicatu si alte lucruri, anume dein catoriloru sale orientali, intre care vedemu:

Utazás Keleten, 6 kötet 8-ad rét, füzve 6 fl.
Kelet tündér világa, vagy Szaif Züliázán Szultán. Arab rege, Ali bey után fordította Orbán Balázs. 2. rét.
Acestu omu a cutrieratu in viéti'a sa multe tiéri; pecatu cà nu a perdutu nimicu dein câte a invetiatu in Asi'a p'intre turci si crestini numai cu numele.

*) Abrichtungs-Reglement, für die kais. königl. Fusstruppen. Wien. Druck und Verlag der k. k. Hof- und Staatsdruckerei. 1868. La originalulu nemtiescu mai sunt adaose si 34 pagine de note musicali si instructiuni pentru tobosari si cornisti, care in traductiune lipsescu.

nu numai cunóscerea artei de a traduce, ci si cunóscerea limbei si a gramaticei sale. Traductoriulu aceloru pagine póte se fia romanu dupà nascere, dara limb'a sa materna o cunóscé fórte reu; elu nu mai cugeta nimicu romanesce, ci nemtiesce.

In totu casulu, elu merita compatimire. Pagine intregi sunt traduse asia, in càtu este imposibile a intielege ceva dein ele, fóra a lua originalulu in ajutoriu. Pentru cà dn. Martetiulu dein „Federatiune“ se se convinga, cà reflexiunile nóstre nici-decumu nu purcedu dein rea volientia, ilu invitamu cà se nu'si pregete a reproduce in acelasiu diariu, dela pag. 94 înainte ori càti §§-i ii voru placea pàna la 148, pentru cà se se delectedie si publiculu Federatiunei de limba precumu este de ex. acésta:

„O spirita intrebuintiare a locului, aduce pe o parte, focului nepretinului la o apasare, si prin acea trupa nóstra de o perdere mare de feciori, o apere; pe alta parte influintia focului o mai inaltiadia (pag. 120).“

Acestu aliniatu suna nemtiesce asia:

Eine geschickte Terrainbenützung kann einerseits die Wirkung des feindlichen Feuers bedeutend verringern und die Truppen vor unnöthigen Verlusten bewahren, andererseits die Wirkung des eigenen Feuers erhöhen und die Ueberraschung begünstigen.“

Adeca traductoriulu a volitu se dica:

Prin folosirea cu istetime a terrenului, se potu miciora fórte multu efectele focuriloru vrasmasiesci si a se apara trup'a de perderi netrebuintiósé, éra de alta parte poti inmultí effectulu focuriloru proprie, si a vení mai curendu in stare cà se surprindi pe inemicu.

Noi, cà necompetenti, camu asia amu traduce dein nemtiesce in romanesce pentru suboficari si pentru toti acei ostasi, carii au invetiatu celu pucinu classile elementarie, séu asia numitele normali, si nu ne neamu lega cà orbulu de gardu, nici de idiotismii nemtiesci, nici de syntaxea si constructiunea nemtiésca, pentru cà atunci ar fi vai de noi si de limb'a nóstra. Preste acésta nu amu trece cu vederea inca nici una alta inpregiurare, care este, cà si pentru recrutii carii sunt némti nascuti si crescuti, cele mai multe carti de instructiune sunt scrise in stilu multu mai inaltu si mai greoiu, decâtu se le póta intielege, fóra a le esplicá in limbagiulu loru. Cu recrutii carii nu sciu carte, amu sta de vorba, de ex. la cuventele effectu si surprindere, explicandu-le in modu practic sensulu loru, si inca fóra nici o greutate. „Asculta baiete, canta'ti totu locuri de aceea, de unde se poti inpusca càtu mai multi inemici, éra ei se nu'ti póta face nimicu. Acesta este effectulu bunu; éra surprinderea este, candu l'ai bagatu in spaima, in càtu o ia la fuga.

Traductiunile dein acelasiu regulamentu, dela inceputu pàna la pag. 93 si érași dela 148 pàna la fine, semena una cu alt'a, are inse fia-care pe tra-

ductoriuu seu. Căta diferentia spre bene între ace-
stea si între cea dela midiulocu.

— Totu dein a. 1870 mai aflamu inca si tra-
ductiunile acestea:

„Instrucțiune de puscatu, pentru trupele
pedestre ale armatei c. r. Cu 5 tabele. Viena. Ti-
parit in tipografia c. r. de curte si stat.“ 8°, pag.
57 afăra de tabelle.

Traductoriulu nu este numitu. Acésta traducțiune
inca suferé in cătuva de germanismi, precumu suferé
mai tóte traducțiunile căte se facu dein nemtiesce
prin romanii educati in scóle nemtiesci si in ale ar-
matei; cu tóte acestea, differenti'a între acésta si între
cea analisata mai in susu este mare. Acestu tradu-
ctoriu cunósce ambele limbi cumu se cade; ia lipsitu
inse terminologi'a, de care in lips'a unui dictionariu
inavutítu cu terminologii si cu idiotismi tradusi cumu
suferé limb'a nóstra, nu ne miramu de locu; preste
acésta l'au sedusu ici colea constructiunea si frasele
nemtiesci. Candu ar mai traduce aceeași carte, tra-
ductiunea sa ar fi un'a dein cele mai bune. Intr'a-
ceea speramu, că terminologi'a militaria in limb'a
nóstra inca va fi regulata si ficsata spre indestularea
toturoru.

Mai avemu:

Instrucțiune pentru pregătirea, con-
servarea, visitatiunea si tractarea puscei
c. r. pentru infanteria si venetori, cu inchi-
dere dela Vern'dl si preste munitiunea ei. Cu o ta-
bela litografica. Viena. Tiparit in tipografia c. r.
de curte si de stat. 1870.“ 8°, pag. 33.

Rogamu pe traductoriulu acestei instrucțiuni,
că se reflecte la „Regulamentulu asupra exercitiului
si manevreloru de infanteria,“ dein care amu repro-
dusu si noi mai multi §§-i, séu mai bene, se citésca
cu óresi-care attentiuine, tóte patru regulamentele
romane, tiparite in a. 1870 et 1871 la Bucuresci*),
anunciate in acésta fólia cu alta ocaziune; că-ci de
si acelea traducțiuni inca au unele defecte, mai alesu
gramaticali, va fi inse imposibile că se descoperi in
ele traducțiune, precumu este de ex. acésta:

„Intrebuintiarea pusci si modulu cumu se efe-
ctuiadie apucaturile puschi (Gewehrgriffe) sunt cu-
prinse in regulamentu pentru pedestrasi c. r. (Ab-
richtungs-Reglement für die k. k. Fusstruppen)...“

„Inainte de tóte puscare cu fisiaguri aspri sau
orbi, e de se adeveratu de puscare regulata a inchie-
tórei (des Verschlusses) si a lachétului (Schloss);
ciocanu se intinde in staturile si iéra se slobóde in-
cetu pe cuiulu aprindietoru (Zündstift); de nou in-

*) Scól'a de soldatu, form. 16°, pagine 278. Scól'a
de compania, pag. 163. Scól'a de batalionu, pag. 88. Scól'a
de brigada, pag. 110. Dein regulamentulu séu scól'a numita
la loculu scotaiu, publicaramu si noi in Nrii trecuti cu sin-
gurulu scopu, de a dá ocaziune acelorora carii nu au aceste
regulamente, că se compare limb'a dein trens'a cu limb'a ce se
vede in traducțiunile căte se facu dein limb'a nemtiésca.

tinsu se iese cuiu aprindietoru (Zündstift) de péna
(Zündstiffeder) silitu iéra afara etc.“ (Pag. 28—29.)

In acésta instrucțiune este multa terminologia,
si traductoriulu nu i se póta denega meritulu, că
s'au adóperatu multu că se afle terminii cei mai ne-
meriti, de si uneori cu pucinu successu. Rogamu pe
dn. traductoriu că se nu'si pregete a se ocupa vreo
2—3 ani cu lectura de carti romanesci scrise bene;
atunci apoi se va corege si stilulu seu romanescu.

Se trecemu la alt'a:

Instruction für die zerstreute Fecht-
art.

Instrucțiune pentru lupt'a imprasciata.
Sibiu, in tipografi'a archidiecesana 1870. Form: 8°,
pag. 41. In duoe limbi, adeca la textulu originale
alaturata si traducțiunea romana. Methodulu cateche-
ticu, cu intrebari si respunsuri.

Traductoriulu acestui catechismu compusu pen-
tru tiraileri (tragatori) cunósce amenduoe limbile,
de aceea traducțiunea lui póte fi intielésa usioru si
suferita de urechi'a care nu cunósce ce este e u p h o-
ni'a in limba, si care nu se scandalesce de c a c o-
phonie, nici de idiotismii nemtiesci, trasi că de
peru in limb'a nóstra. Dein contra, audiulu celu inca
necorruptu alu romanului se va simtí totudeuna tor-
turatu de constructiuni că acésta:

„Déca tirailerului nu'i este cu putintia de a face
dusimanului din positiunea sea scutita paguba, atunci
elu că unu barbatu bravu nu va sfii periculu de a
cuprinde altu locu, de unde póte pusca bine pre
dusimanulu.“ (Pag. 11.)

Ardeleanulu si banatiénulu inca totu mai suferé;
nu scimu până candu, traducțiuni greóie, sucite, in-
tortocate, éra munténulu si moldovanulu isi astupa
urechile si fuge de ele.

„Wie lange hat der Plänkler sein Feuer fortzu-
setzen?“

„Cātu de indelungu are tirailerulu de a con-
tinua foculu seu?“

Care romanu dein tóta Daci'a te intréba cu
„Cātu de indelungu?!“ Dara si expressiunea nem-
tiésca „sein Feuer“ este secatura; era de ajunsu, déca
dicea „das Feuer, des Feuers.“

Se inchiaiemu asta-data revist'a si re-
censiunea nóstra cu anuntiarea carticelei:

Servitiulu campestru pentru scólele sub-
oficeriloru si ostasimei, elaboratu de K. d. St.
capitanu c. r. Tradusu de Radu Zunea, locotenente
in pensiune c. r. Cu 4 tabelle. Vien'a si Tesin'a. Cu
imprimeri'a si spesele l'ti Carolu Prochasc'a. 1871.
Form. 32° pag. 110.

Acestu dn. traductoriu inca cunósce amenduoe
limbele, prin urmare a si tradusu mai preste totu la
intielésu, vetama inse urechi'a romanésca mai virtosu
cu deseje passive nemtiesci, traduse in romanesc
totu cu passivu, precumu: „Candu e tempulu rece,
póte se se mérga mai iute (pag. 12); candu se pléca
dein castru (pag. 17); in genere se nu se plece la

mersu antea dioriloru; la mersurile ordinare se so-
sesce in noulu castru (pag. 18); la mersurile belice
se póte merge (pag. 20.) etc. Cu totulu altu-mentrea
se esprime romanulu in asemenea casuri. Totu asia,
nu vei audi pe nici-unu daco-romanu dicundu: „plo-
tónene dupa ce s'au cetitu (numeratu?): activitate
acrescuta; tiermure facia statatoriu (pag. 18—19).
Zusammenstoss nu este colidere, ci neasemenatu mai
multu, este conflictu (configo, is, ere), lovire, ba-
talia, incaierare; castru, plur. castre (lagaru) inca nu
este lupta, si nu se potu confunde acestea duoe con-
cepte unulu cu altulu. Trupele potu petrece in castre
mai multu séu mai pucinu, fóra cá se se ia la lupta
cu inamiculu, afóra déca acesta s'ar incerca se sparga
castrele si se transpuna batali'a inlainturulu loru.

Nu ne indoimu, cá a duo'a traductiune ce va
face dn. Zunea, va fi multu mai nemerita si placuta
audiului romanescu.

Preste totu, pre cátu dorimu de ferbente, pre
atáta si speramu, cá progressulu relativu ce s'a fa-
cutu in traductiunile de carti militare dela a. 1858
pána in anii 1870—71, va cresce in alti diece ani
spre mare folosu alu trupeloru de nationalitate ro-
manésca, alu servitiului ostasiescu preste totu, cumu
si spre laud'a si fal'a literaturéi nóstre. Ne intarimu
in acésta sperantia inca si prin óresi-care informati-
uni ce ne venira, cá unele comande generali au in-
ceputu a se interessa de aprópe de traductiuni bune
si au luat mesuri cá se se faca prin traductori com-
petenti. Ceea ce mai dorimu noi este, cá onorabilele
si inaltele comande c. regesci se bene-voliésca a lua
in deaprópe consideratiune impregiurarea, cá a tra-
duce cumu se cade, la intielesu, correctu si frumosu,
este adéverata arte, care trebue se se invetie, si care
in executarea ei presupune cunoscintia perfecta de
limbile respective, exercitiu intensu, perdere multa
de tempu si adesea fatiga mai grea decâtu la conceptele
originali; de aceea credemu cá este cu dreptulu, cá
traductiunile recunoscute de buné si scopului cores-
pondietórie, se fia intr'unu modu séu in altulu si re-
munerate.

In anulu 1871 s'a tiparitu la Sibiu si una gra-
matica a limbei romanesci, pentru persóne
dein statulu militariu*). Déca ne va permite spatiulu
si tempulu, si déca nu ne va face altulu marea pla-
cere, cá se ne éssa pe de inainte cu recensiuinea, ne
vomu ocupa si de coprensulu aceleia. Pána atunci
inca rogamu pe cei competenti, cá se nu'si pregete
a o lua in consideratiune de aprópe, si anume a o
alatura langa alte mai multe gramatice ale limbei
nóstre.

Pána una alta, dicemu si noi dlui Martetiu dein
Federatiuneá Nr. 14 a. c. „Se nu sarimu cu urda
in Turda.“ Nici-unu edificiu nu se inaltia in câte

*) Kurzgefasste Gramatik der romanischen
Sprache, für Militárs. Hermannstadt, in der Archi-Dioecesan-
Buchdruckerei 1871. 8° pagine 163 Pretiulu 60. cr. val. a.

24 de óre, si nici artea traducerei nu se póte tracta
numai in duoi trei articlii. Ceremu si noi ceva pa-
tientia.

Colectiune de diplome

d'in diplomatiarulu comitelui Iosifu Kemény, care
privescu mai alesu pe románi (valachi).

(Urmare.)

1527. Supl. C. D. T. VI. p. 132.

Dupa catastrof'a cea mare si fiorósa dela Mohaciu, junisio-
rulu rege se inecá in balti, éra statulu ungurescu cá statu
independentu, i se dete lovitur'a de mórtu pentru totu-deuna.
Oligarchi'a se desbiná, alegundu duoi regi, pe Ferdinandu si pe
Zapolya. Acestu contrarege tienuse indatu dupa alegerea sa cu
partisanii sei dieta (conventum generalem), in care s'a decisu,
cá toti locuitorii tieriei, fora distinctiune de classe si conditiune,
se dea in dispositiunea lui Ioanu Zapolya a die cea parte dein
tóte lucrurile lor, auru, argentu, moneta in numerariu, boi si
alte vite, afóra numai de cai, pentru cá se póta salva tier'a de-
vastata si prefacuta in tetiuni de catra turci. Clerulu inse
si aristocrati'a pusera conditiune, cá singuru astadata, cá
de exceptiune, se platésca si ei la statulu, éra Zapolya trebui
se'i asigure, cá nu le va mai cere alta-data, ba le si mai
promisse, cá elu va obliga si pe successorii sei la tronu, cá se'i
scutéscu de impositu, cu alte cuvente, se incarca ori-ce contribu-
tiuni totu numai pe cerbicea poporului, adeca pe tierani, oppidani
si cetatieni, éra privilegiatii se, remana totu aparati pentru totu-
deuna*).

Commissio propria Domini Regis.

Nos Joannes dei gratia Rex Hungariae, Dal-
matiae, Croatiae etc. Recognoscimus per praesentes
litteras nostras, et fatemur, quod nos in praesenti
Conventu generali Regnicolarum nostrorum**) pro
defensione, et avertendis periculis huic Regno immi-
nentibus, per nos universis Dominis praelatis, et
Baronibus, ac Regnicolis nostris pro Dominica Re-
miniscere novissime praeterita indicto constitutis et
existentibus, cum aliter collabenti statui hujus Regni
nostri providere ad planum non potuisset, ut pote
quod per caesarem Turcorum ferro et flamma in
magna parte, estate superiori devastatum, desolatum-
que fuit, universi Domini Praelati et Barones ac
nobiles, et Regnicolae nostri, pari voto, et uno con-
sensu, decimam partem omnium rerum suarum, aure-
arum, argentearum, pecuniarumque paratarum, item

*) Asia s'a tienutu acésta in Ungari'a si in Transilvani'a
pána in a. 1848, clasa boieriloru mari si mici n'au concursu
cu nimicu pe lume la conservarea statulu, nici inopitu in bani,
nici de sange, ci 'ia tienutu poporulu in spinarea sa si cu sudó-
rea sa crunta, cá pe nisce orbi si cersietori. Chiaru si pána in
dio'a de astadi este mai totu asia, numai sub alte forme. Prin
mii de pene si guri e adeveritu si constatatu, cá enormele re-
stantie ale Ungariei pána la summ'a totale de 117 milioane se
afla parte mare in pungile aristocratiei, care nu voliesce a plati
nimicu, séu mai nimicu, si servitiu militariu inca nu face, decâtu
in mesura fórtu modesta.

Red.

**) De hac Dieta vide Kovachich Vestig. Comit. p. 635.
item Suppl. ad Vestig. Comit. III. p. 103—118.

Pray Epist. I. p. 293—296. Nr. 113.

boum et aliorum juramentorum, demptis equorum armentis, omniumque et pecorum tum suorum priorum, quam jobbagionum, et inquilinorum suorum, nobis dandam, et exolvendam ultro, ipsorumque spontanea voluntate promiserunt. Supplices nobis, ut a modo in posterum ad hujusmodi, aut similem aliam inconsuetam exactionem, et contra eorum libertatem, eosdem Regnicolas nostros nunquam cogere. Unde nos considerata ipsorum Regnicolarum nostrorum in nos fidelitate, prono affectu, quo pro defensione ipsorum hujusmodi decimas ex rebus suis nobis solvendas prompte et alacriter promiserunt, assecurandos ipsos praesentibus literis nostris volumus, et assecuramus in verbo nostro Regio eisdem promittentes, quod nullo unquam tempore futuro eosdem Dominos Praelatos, Barones, nobiles, ac Regnicolas nostros successoresque et haeredes ipsorum ad talem aut similem aliam inconsuetam exactionem, et ut praetulimus contra libertatem eorum cedentem cogemus, neque compellemus, ad quam quidem promissionem nostram firmiter et inviolabiliter observandam successores quoque nostros serenissimos Hungariae Reges obligamus harum nostrorum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Budae feria 2. proxima post Dominicam oculi, in festo videlicet annunciationis gloriosissimae Virginis Mariae anno Domini millesimo quingentesimo Vigesimo septimo. Regnorum nostrorum praedictorum anno primo.

Originale possidet Dominus Nicolaus Jankovits. Edidit per extensum Podhradzky in „Tudom. gyűjtem. 1841.“ I. p. 93. 94.

Petri Wajvodae Moldaviae Literae ad Bistricienses, ut Civitatem et Comitatum Bistriciensem, per Joannem Regem sibi donatum, ad manus suas resignent, nisi extrema experiri velint de anno 1529.

Suppl. C. D. T. VI. p. 157.

Acestu anu fusese nespusu de bellicosu. Sultanulu Suleimanu batea Vien'a; Stefanu Bathori denumitu voda in Transilvania, batea cetatile sasesci, care nu se supunea lui Zapolya; Moise voda alu Munteniei devastase districtulu Barsei; Petru voda alu Moldovei, cu care se confederase Zapolya, incurge de patru-ori in acesta tiéra, cu scopu cá se'i ajute a supune pe sasi. Zapolya donase Bistritia si alte locuri lui Petru voda. Pre candu acesta se aflá in districtulu Barsei si batea Brasiovalu, a scrisu sasiloru dein Bistritia duoe epistole, in care'i provóca la supunere, si le amenintiá cu tóte relele dein lume, cu tiépa, cu taliare in bucati, cu stricarea vinieloru, in scurtu, cu exterminare totale, adeca totu midiolóce, prin care ori-ce poporu se va intari si mai multu in resistanti'a sa.

Urmédia una alta epistola a lui Mateiu Visteriulu cátra Bistritieni dein an. urmatoriu 1530, in care acesta le scrie dela Radna vecina, cá se tramita armatei lui Petru voda treidieci de cara incarcate cu victualii. Acésta epistola e scrisa in tonu de pace, fóra amenintiari, in cátu se pare cá ar fi urmatu pace intre parti. Latinitatea, mai virtosu in cele duoe epistole ale lui Petru voda, este fórté rea; ea semena a latinitate, precum o scriá pâna in dilele nóstre literatii ungureni si mai virtosu secuui, plina de erori.

Petrus Wajvoda Dei gratia Dominus Regni Moldaviensis! prudentes et circumspecti fideles nobis sincere dilecti! Non est vobis incertum Serenissimus Dominus Johannes Rex Hungariae Dominus noster Clementissimus obsequia diversa nostra Civitatem Bistriciae, cum Comitatu suo magnificentiter nobis condonavit, ut non possumus considerare, quo pacto estis adeo rebelles, et nobis consentire recusatis, arbitramur ex temeritate vestra, et rebellionem vestros amittere proles. Et jam sciatis pro certo nos obsidere Civitatem Brassoviam, unam turrim eorum fortissimam ingenii, Deo dante, obtinuimus, et a fundamento dilapidabimus, et omnes in ea praesidentes vinculis torquemus, et Civitatem autem Deo duce habebimus. Hinc vero vertemus exercitum nostrum adversus vos, et si illuc exspectetis adventum nostrum, sciatis bene, vos a majore usque ad minimum tum veribus, quam et ad frustra (frusta) dividere faciemus. Sed quoniam optatis salutem, et incolumitatem ex vestris medio potioribus et specialibus sex, ad nos causas salutis, et remedii vestris deputatis, et ad fidem nostram et Consiliariorum nostrorum non impediemus, et adhuc damna vestra in promontoriis Vinearum iterum vina vestra recuperare mutemus, reddique faciemus, exercitum illud nostrum revertemus iterum ad nos, et vos in pace, et consuetudinibus vestris conservabimus. Datum penes Brassoviam Die Dominica ante festum omnium sanctorum anno 1529.

Alle Sprachfehler in den Briefen Peters IV. finden sich auch im Original.

Aus dem Bistrizer Magistrats-Archiv.

Petri Wajvodae Moldaviae Litterae. comminatoriae ad Bistricienses, ut semet Wajvodae sine mora dedant.

1529. Suppl. C. D. T. VI. p. 161.

Petrus Wajvoda Dei gratia Dominus terrae Moldaviensis! prudentes et circumspecti fideles subditi nobis dilecti! Credimus nos vos latere, Castrum Balványos in subdicionem nostram a regia majestate Domino nostro clementissimo Johanne Rege donatum adjecisse, et est in potestate Domini nostri, et deinde pugnatores nostri venerunt obsidendi et pugnandi causa, et eripiendi Civitatem Bistriciae ita Deo dante, veluti infidelibus accipiant in imponent ditionem nostram. Et siquid contradixeritis, tunc vineas vestras a radicibus dissecent, et Civitatem vestram circum circa, donec nos illuc ibimus, subjaceat, et si ad manus nostras concedere nolueritis, vos una cum pueris vestris detruncari, ac decolari Castellani nostri debeant, et jam nos sumus istinc contra rebelles Regiae majestatis, vos interim visitare volumus severissime et vos inspiciatis salutem puerorum et consanguineorum vestrorum et forte vobis ultima spes erit, quam a vobis violenter Civitas Bistriciensis accipietur, non libenter velemus

ulcisci super vos, si non essetis adeo rebelles, quia multa temerarie agitis, quae agere non deberetis, et non cogitatis annum integrum inibi non implere, donec capita vestra manus nostra ceciderit. Et ergo si volueritis benevole Castellanis nostris dare, vobis omnibus pax aderit, et nullum impedimentum habebitis. Datae Brasoviae feria 6. post festum Nativitatis B. Mariae Virginis 1529.

Aus dem Bistrizer Magistrats-Archiv.

Mathiae Wysternek (Thesaurarii) Petri Wajvodae Moldaviae mandatum ad Bistricienses, ut 30. Currus ad vehenda victualia ad Rodnam expediant.

1530. Suppl. C. D. T. VI. p. 165.

Egredie et circumspecte nobis sincere dilecti! post salutem salutem; cum noveritis quod Dominus noster generosissimus, praesentes habet indigentias ad Rodna praecipue pane, et vino, quare petimus, et in persona Domini nostri generosissimi nihilominus comittimus et mandamus, quatenus mox et statim visis praesentibus triginta Currus ubi propius potestis, disponere velitis, ad victualia quid necesse erunt portanda, famulis Domini nostri generosissimi ad Rodnam portare fideliter debeant, et velint. Igitur in praemissis secus ne feceritis, quoniam bene scitis ut Dominus noster generosissimus, tam a nobis, quam a vobis fidelissimum servitium optabit, igitur fideliter servire unanimiter velimus. Ceterum D. V. bene valere optamus. Datae in Castro Bálványos feria secunda in die Magdalenae in anno Domini 1530.

Nos Mathias Wysternek seu Thesaurarius Generosissimi Petri Wajvodae de Molduva.

Aus dem Bistrizer Magistrats-Archiv.

Statutorio Relatoriae

super statutione Pauli Barcsai in bonis notati Ladislai Kenderes de Malomviz.

1531. Suppl. C. D. T. VI. p. 171—176.

Pre cătu au luptatu duoi contraregi unulu in contra alia, aristocrati'a si una parte de poporu inca se inparti'a in duoe castre nemice. Deintre familiile boieresci romane mai multe s'au aruncatu in partea lui Ferdinandu, cumu au fostu famili'a dein care a esitu renumitul Archiepiscopu pimate Nicolaus Olahus, Majlatu si altii, intre carii a fostu si Vladu Candresiu (Ladislau Kenderes). Urmarea fu, că celalaltu contrarege Zapolya confiscă averile dela unii că aceia si le donă la altii. In casulu de facia dă averile Candresieniloru la una alta familia romanésca, alu carei capu era Paulu dela Bârcea, séu cum ii dicu unii Bircea, comuna in comitatulu Hunedórei. In acestu documentu statutoriu se afla si câteva momente dein evenimentele aniloru 1529—31, fug'a lui Zapolya in Poloni'a la Tarnovu si petrecerea lui acolo; diet'a in Ungari'a sub conducerea sa; batalii cu nemtii pentru Buda s. a. Totu dein acestu documentu se vede, cumu vechi'a familia romanésca Candea, pâna in acésta epoca incepuse a se ramuri si separa dupa trei nume, adeca Candea, Candresiu, Candeanulu, éra pe unguresce Kende, Kenderes, Kendeffi. „Titulu de Cnézu“ mai obvene si in acestu documentu, acumu inse-

scapatatu dein vechi'a lui semnificatiune slavóna, odata multu mai honorifica*).

Spectabili et Magnifico Domino Stephano Bathory de Somlyo Comiti Comitatus de Szabolcs, et Vajvodae Transilvaniae, et Sicularum Comiti Domino et amico ipsorum honorando, Capitulum Ecclesiae Albensis Transilvaniae noverit Magnificentia vestra nos literas serenissimi Principis, et Domini Dni Joannis Dei gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. Dni nostri naturaliter gratiosissimi introductorias, et statutorias nobis praeceptorie loquentes et directas summa cum reverentia recepisse in haec verba:

„Joannes Dei gratia Rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae noster dum propter agend dignitat. asse animi, non corporis Laborum in terfuit, ac dignam suae fidei, et integritatis ipso delictorum poenas a nobis exigente, tum e nostro Hungariae praedicto in hos fines Poloniae migrare coegiss quae sunt in rebus humanis omnium charissimae, inter hostiles manus non dubitavit, sed in alieno solo extraque patriam tamdiu nobiscum perseveravit, dohec idem Deus, qui qui feliciorum nobis reditum in Patriam obtulit, quibus tam certis, tamque fidelibus virtutum suarum erga nos argumentis, tametsi in praesentia non satis occurrat quondam dignum, ac conveniens praemium a nobis dari possit, tamen ut interim, quo ipsum majori munificentiae nostrae dono cumulabimus, apud omnes appareat aliquod nostri in ipsum favoris indicium, universa in quaelibet bona juraque possessionaria egregii Ladislai Kenderesy de Malomviz tam in dicto Regno nostro Hungariae, quam in partibus Regni nostri Transilv. ubilibet et in quibuscunque Comitatus exist. habit. quae ex eo, quod idem Ladislau Kenderesy postposita fidelitate sua, qua nobis veluti vero legitimo Regni Hungariae Regi, omnium ordinum Regni nostri consensu, votoque, post interitum Ludovici Regis, praecedessoris nostri felicitis memoriae immediate coronato tenebatur, contra publicam constitutionem totius Regni nostri Hungariae, Ferdinando Regi Bohemiae nostro publico hosti adhaesit, et contra majestatem nostram

*) Asia sa prefacu semnificatiunile mai multoru cuvente in tote limbile, precumu amu observatu si cu alte ocasiuni. Avemu cuvente tari, că impregiurarea acésta se nu o perdemu nici odata dein vedere, oricandu ne ocupamu anume de histori'a nóstra. Cnézu semnifica in Russi'a principe; domnulu Serbiei inca se nimesce Cnezu; iu Banatu toti primarii comuneloru rurali se numescu Cnezu. In Moldov'a pâna inainte cu 15 ani prefectulu districtuale dela Galati, se numea Parcalabu; dein contra, in Transilvani'a temniceriuulu, care inchide pe arestanti si are grija de inchisorile séu temnitiele unguresci. Király in Ungari'a semnifica Rege, Monarchu; dein contra, in Bucuresci si in tóta Munteni'a a dice cuiva că este Craiu, semnifica a'lu insulta reu, éra „craiu de curtea vechia,“ denóta pe acea classe de strengari faimosi, carii se póta precumu se portá odinóra tenerimea cea mai corrupta, care petrecea in curtea domniloru greci veniti dein Fanaru. Red.

totis viribus factionem ipsam Ferdinandicam fovit sicque crimen lesae majestatis nostrae incurrisse perhibetur, ad collationem nostram Regiam, juxta antiquam, et approbatam ejusdem Regni nostri consuetudinem, atque legem rite, ac legitime devoluta, et redacta esse dinoscuntur, simul cum cunctis suis utilitatibus, et pertinentiis quibuslibet ad eadem de jure, ab antiquo spectantibus, pertinereque debentibus, sub suis veris metis, et antiquis existentibus, vigore aliarum literarum nostrarum Donationalium in profesto inventionis S. Crucis in anno Domini 1528. praeterito, Regnorum vero nostrorum praedictorum anno 2, in Civitate Polonica Tarno vocata superinde confectarum, memorato magistro Paulo de Barcsa, suisque haeredibus et posteritatibus contulerimus universis; quam quidem nostram collationem, idem magister Paulus certis et rationabilibus de causis, et signanter: ob impacatum tempus, ipso in dicto Regno Poloniae una nobiscum peragrante, et ex post quadam captivitate, et incarceratione per infideles nostros Cives Cibinienses, aliosque factionis Germanicae ibidem existentes nobiles praeventus, proximis vero his diebus in obsidione Civitatis Castrique hujus nostri Budensis per alemanos contra personam majestatis nostrae fulminatis, lateri nostro continue adhaeren. occupatus, lege et consuetudine dicti Regni nostri ad id requiren: usque modo exequi non valuisset, eandem nihilominus nostram collationem pristinam ex gratia, speciali, antefato magistro Paulo per nostram majestatem propterea attributa, ex nunc prout ex tunc, ex tunc prout ex nunc acceptan. et approban: velimus eundem magistrum Paulum, suosque haeredes universos in Dominium praedictorum bonorum, et jurium possessionariorum antefati Ladislai Kenderesy, qui tamen interea temporis, jam ex hac vita discessisse fertur, in dictis partibus Transilvan. existen. et adjacen. per nos eidem modo praemisso collatorum, per nostrum et vestrum homines legitime facere introduci, quocirca fidelitati vestrae harum serie committimus, et mandamus, quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fidedignum, quo praesente Stephanus Pogan de Brettye, vel alter Stephanus de Osztro, aut Demetrius sive Paulus de Hadreu, seu Laurentius Bathyz de Bathyzfalva, sive Nicolaus de Tustha. nam Antonius Chygedy de Szent-György, namque Michael de Boldogfalva, aliis absentibus homo noster ad faciem dictorum bonorum et Jurium possessionariorum antefati quondam Ladislai Kenderesy in dictis partibus Transilvanis ubilibet existen. et adjacen. vicinis et commetaneis eorundem universis inibi legitime convocatis, et praesentibus acceden. introducat praefatum magistrum Paulum de Barcsa suosque haeredes et posteritates universos, in Dominium eorundem, statuatque eadem eisdem simul cum cunctis utilitatibus, et pertinentiis quibuslibet praemissae nostrae Donationis titulo ipsis incumben: perpetuo possidenda si non fuerit contradictum; contradictores vero si qui fuerint, evocet

eosdem, juxta constitutionem universorum Dominorum Praelatorum et Baronum, ac Regni nostri praedicti nobilium, in Diaeta seu Conventu eorum generali, pro festo B. Valentini Martiris in anno Domini 1529. transacto praeterito hic Budae nostro Regio mandato celebrata factam, et per majestatem nostram ratificatam contra annotatum magistrum Paulum de Barcsa ad 15 diem diei statutionis vestrae hujusmodi ex hinc fieri computau. in praesentiam Vajvodarum sive Vice-Vajvodarum nostrorum in dictis partibus Transilvanicis existen. rationem contradictionis eorundem reddituros. Et post haec hujusmodi introductionis et statutionis vestrae seriem, simul cum contradictorum, et evocatorum, si qui fuerint, vicinorum et commetaneorum, qui praemissae statutioni intererunt nominibus, terminum ad praedictum, ut fuerit expediens praefatis Vajvodis, sive Vice-Vajvodis nostris suo modo fideliter rescribatis. Datum Budae praedicta (sic.) in festo B. Pauli Eremitae a. Domini 1531. Regnorum vero nostrorum anno 5-to

Nos igitur mandatis et commissionibus dicti Domini nostri Regis, in omnibus prouti tenemur, obtemperare cupientes, una cum praefato Laurentio Bathyz de Bathyzfalva homine suae majestatis, nostrum hominem, videlicet discretum Ambrosium Praebiterum Capellanum Archidiacon. Thelegdyen. ad praemissa suo modo fideliter peragenda nostro pro testimonio fidedignum duximus transmittendum, qui tandem exinde ad nos reversi, concorditer nobis retulerunt eo modo: quomodo ipsi Sabatho proximo post festum apparitionis Beati Michaelis Archangeli noviter praeteriti ad facies possessionis Malomviz in Comitatu Hunyadiensi, ac Districtu Haczek existentis habitatae, consequenterque portionum possessionariorum dicti Ladislai Kenderesy in eadem Malomviz, ac pertinentiarum ejusdem universarum, vicinis, et commetaneis ejusdem universis, et signanter nobilibus Nicolao de Tuscese, Ladislao de Brezova, Stephano de Osztro, altero Stephano Ilyes de Pesteny, Nicolao Choch, et Andrea de eadem Pesteny ac aliis inibi legitime convocatis, et praesentibus accedendo, dum idem homo regius, dicto nostro testimonio praesente, annotatum magistrum Paulum haeredesque et posteritates suos universos in Dominium totalium portionum possessionarium dicti Ladislai Kenderesi in eadem Malomviz ac pertinentiis ejusdem universis habitatarum introducere, ac ejusdem, idem, et dictis suis haeredibus, et posteritatibus simul cum cunctis earundem utilitatibus, et pertinentiis quibuslibet, praemissae Regiae donationis titulo ipsis incumbente, perpetuo possiden. statuere, et committere voluissent, tunc die in eadem nobiles Kende de Onchok in Generosae Dominae Luciae relictatae quondam Joannis Kenderes, et Petri filii ejusdem, et Egregii Ladislai Kendeffi tam tutoris nomine, quam etiam successoris jure praemissa concernere allegantes, nec non Moysze Kenezius Egregii Zigismundi de Karoly, in ejusdem Zigismundi Károly ac Generosae Domine consortis

cialitate; totu cu ast'a ocasiune se atrage si atentiunea directiunilor dela gimnasiale romane, asupr'a nummiloru dein cestiune.

§ 23. Directiunea despartimentului cercuale alu Clusiului (X.) cere, cá se i-se trametia unu conceptu despre membrii fundatori si ordinari ai asociatiunei, cumu si despre membrii ajutori dein despartimentulu respectivu. (Nr. 64, 1874.)

In nexu cu acésta, secret. II. raporteza, cá conceptulu recerutu despre membrii fundatori si ordinari dein despartimentulu Clusiului, s'a tramesu inca in 31. Martiu a. c., ér' in privinti'a membriloru ajutori, s'a indrumatu respectiv'a directiune, cá se in-grigeasca, a se estrage acelia dein registrulu de evidentiá, portatu dein partea subcomitetului alu acelui despartimentu. Se iea spre scientia.

§ 30. Secretariatulu despartimentului cercuale alu Clusului (X.), aduce la cunoscintiá, cá dn. profesor de universitate, Dr. Gregoriu Silasi se insinueza cá conclucatoriu, la sectiunea asociatiunei pentru scientiele filologice (Nr. 65, 1874.)

Se decide, cá numitulu dn. se se infereze in consemnarea, ce se pórtá la comitetu, despre aceli dni, cari voiescu a se insinúa la órecare dein cele trei sectiuni scientifice, prevediute in statutele asociatiunei.

§ 31. Dn. vice-capitanu in Fagarasiu, Ioanu Codru Dragusianulu, cere a i-se tramite câte 1 exemplariu dein Transilvania de pre anii 1868 si 1869 cu pretiulu satoritu (Nr. 66, 1874.)

Secretariulu II. raporteza, cá cerutele exemplaria i s'au espedatu numitului dn. in 1. Aprilie a. c. si pretiulu obvenitoriu in suma 4 fl. v. a. priminduse, s'a transpusu la cass'a asociatiunei. Spre scientia.

§ 32. Directiunea despartimentului cercuale alu Devei (VI.) asterne protocolulu siedintiei subcomitetului dein 20. Ianuariu a. c., dein preuna cu unu regulamentu relativu la infientiarea unei reuniuni pentru incuragiarea tinerimei romane dein teritoriulu despartimentului respectivu, la imbracisiarea meseriiloru si a comericiului.

.Dein amintitulu protocolu resulta urmatoriele lucrari ale subcomitetului:

a) s'au emisu noue dispositiuni in caus'a infientiarei agentureloru comunali.

b) s'a conchiamatu un'a adunare generale estrordinaria la Uniedór'a in caus'a pertractarei regulamentului relativu la infientiarea unei reuniuni pentru incuragiare la imbratisiarea meseriiloru si a comericiului, care adunare inse dein caus'a morbului epidemicu, de bubatu, nepotenduse tiené la tempulu seu, subcomitetulu si-a tienutu de datoria a esmitte dein sinulu seu o comissiune pentru finirea pertractarei regulamentului cestionatu, ce a fostu inceputu a se pertracta si in adunarea generale cercuale dela Dobr'a, in fine

c) s'au emisu dispositiuni, cá tacsele de membrii intrate pre anulu espiratu, se se trametia la comitetulu

centrale; ér membrii aflatori in restantia se se pro-voce a solvi tacsele obvenitórie. (Nr. prot. ag. 67, 1874.)

Se decide a se rescrie cestionatei directiuni, cá dispositiunile subcomitetului de sub lit. a) si c) s'au luatú spre placuta scientia, ér ce privesce regulamentulú amentitu sub lit. b), acela perlegunduse si pertractanduse in siedinti'a de astadi, s'au aprobatu in totu cuprensulu seu.

Dn. Secretariu I. G. Baritiu cere a i-se tramite in depositu câte 3 exemplaria dein cursurile Transilvaniei pre anii 1868—1872 inclusivu, si afara de acestea, inca câte 1 exemplariu de pre 1870 si 1871 pre seam'a unui abonatu dein Berladu. (Nr. 71, 1874.)

Secretariat. II. refereza. cá exemplariale cerute, s'au si tramesu in 7. Aprile a. c.; dar' dein cursulu anulului 1868 s'au tramesu numai 2 exemplaria, (nu 3), ne mai esistandu altele dein acelu anu.

Spre scientia.

§ 34. La propunerea secretariului II. se decide, cá dupace tempulu adunarei generale a asociatiunei pre anulu curente, se apropia pre tóta diu'a, comitetulu arangiatoriu pentru primirea membriloru asociatiunei la adunarea generala tienenda in opidulu Dev'a se se provóce a si dá celu multu pàna in finea lui Maiu a. c. opiniunea sa asupr'a tempului si respective asupr'a terminului, ce ar' fi mai oportunu si mai corespundietoriu pentru tienerea adunarei gen. in numitulu opidu, se intielege inse, cá in lun'a lui Augustu a. c.

§ 35. Directiunea institutului „Albin'a“ transpune pre seam'a asociatiunei 100 fl. dein sum'a destinata pentru scopuri de folosu comunu dein bilantiulu institutului numitu dein 31 Dec. 1873. (Nr. 73, 1874.)

Se decide a esprime in scrisu multiamita amentitului institutu pentru generosulu ajutoriu, oferitu in favórea fondului asociatiunei.

§ 36. Secret. II. raporteza despre urmatóriele opuri oferite pre seam'a bibliotecai asoc. si anume:

a) Istoria critica a Romaniloru B. P. Hasdeu Vol. I. fas. 2., Vol. II. fas. 1. Bucuresci Ed. 1874.

b) Femeile de Iuliu Pederzani, traducere de Iunius Ed. Barladu 1873 2 esempl.

c) Bullettino dela societa geografica italiana Roma 1874.

d) Revist'a contemporana, littere-arte-scientie. Anulu II. Nr. 3. 1. Martiu 1873 Bucuresci.

Opurile daruite se primescu pre langa espre-siunea recunoscientiei protocolaria, si se transpunu dn. bibliotecariu spre a se petrece in registrulu cartiloru asociatiunei.

Verificarea acestui procesu verbale se concrede domniloru membrii: Cr. Ursu, Dunca, Hannia.

Sabiiu datulu cá mai susu.

Vicepresiedinte I. V. Rusu mp.
Iacobu Bologa mp. secret. II.

Sa cetitu si verificatu Sibiiu in 18. Aprile 1874.
Ursu mp. P. Dunc'a mp. I. Hannia mp.